

הצגת ה"אחר" בתקשורת הסקטוריאלית בישראל (4-5 שעות לימוד)

מטרות:

- ✓ להבין את הבעייתיות של הצגת ה"אחר" בתקשורת הסקטוריאלית בישראל
- ✓ להכיר ולהבין את הדימויים של היהודי הדתי בתקשורת הכללית ואת הדימוי של היהודי החילוני בתקשורת החרדית.

מאז החלו לדור במדינה אחת חברות השונות זו מזו בהשקפת עולמם הדתית נבנו "חומות" בין המגזר החרדי והחברה החילונית. "חומות" אלו אשר הוקמו כתוצאה מריחוק וניכור אידיאולוגי מצאו להם ביטוי בריחוק גיאוגרפי ותרבותי ובהקמת מערכות חיים שונות בחינוך, בתרבות ובתחומים נוספים. כך נוצר מצב ובו רבים ממגזר אחד אינם מכירים בפועל אחרים מהמגזר האחר ולהיפך. במצב מעין זה ממלאת התקשורת תפקיד מכריע – היא אשר מציגה את הלכי הרוח והמחשבה בקרב הציבור האחר, ומהווה צינור מידע כמעט יחידי עבור צרכניו. הצגתו של ה"אחר" בעיני ציבור הצרכנים היא זו המגבשת את דעתו אודות הציבור האחר ולגבי המתרחש בקרבו. בפרק זה נראה כיצד מוצג היהודי החילוני כ"אחר" בתקשורת החרדית וכיצד מוצג החרדי כ"אחר" בתקשורת החילונית.

הדימוי של היהודי החילוני בתקשורת החרדית

החברה החילונית מוצגת בפני הקהילה החרדית באמצעות התקשורת החרדית בעיקר דרך מאמרי מערכת ומאמרי דעות בעיתונות, אך גם על ידי קלטות של שיעורים, המוצעות לקהל הרחב בספריות שונות במחיר זול במיוחד.¹

מספר מוטיבים מרכזיים מופיעים בעניין זה. אנו נציג אותם בקצרה, תוך פירוט המרכיבים של אותם המוטיבים:

1. החילונים כרודפים, החרדים כמיעוט נרדף:

- התקשורת החילונית מסיתה נגד החרדים.
- פעילות הכנסת מסיתה נגד החרדים.
- בג"צ והמשטרה מנוצלים על מנת לפגוע בחרדים.
- יחס של איפה ואיפה מונהג כלפי החרדים (בעיקר נעשית השוואה לגבי התנהלותה של מערכת המשפט כלפי החרדים בהשוואה לחילוניים ולערבים).
- החילונים שונאים את החרדים שנאת חנם.

¹ על נושא זה ראו סקירתם של בלונדהיים וקפלן, 1993.

- ישראל נתפסת במובנים רבים כגלות, והחילוניים כגויים אנטישמיים.
- החילוניים והמשטר החילוני מוצגים בנסיבות שונות כנאצים ביחסם לחרדים.
- פעילויות שונות נתפסות כפרובוקציה חילונית מכוונת וכפייה אנטי-חילונית.
- המדינה מונהגת על ידי האליטה המורכבת מהישראלים הראשונים ולאור חזונם, השולל את תפיסת העולם החרדית.
- לעיתים, כאשר כוחם הפוליטי של החרדים מתחזק, מתקיים היפוך של יחסי הרודף והנרדף.

2. החברה החילונית מוצגת כחברה לא מוסרית:

- החילונים מוצגים כחסרי תודעה משולים לחיות.
- ידיעות בחדשות אודות החברה החילונית כאירועי פלילים שונים, מנוצלות להצגת החברה החילונית כחברה חומרנית, אלימה, שאיננה עומדת על עקרונותיה ולכן יכולים לצמוח מקרבה בוגדים כדוגמת נחום מנבר, שמכר טכנולוגיות צבאיות לאיראנים.
- התא המשפחתי בחברה זו נמצא בהליך התפוררות בניגוד לחוסנו של הבית החרדי.

3. החילונים כלא יהודים:

- בורים בענייני יהדות.
- היהדות, היהודים וארץ ישראל אינם חשובים לחילוניים.
- התנכרות הציונות לקרבנות השואה.
- לאור כל זאת, החילונים הם בגדר עולם הולך ונעלם.

4. הבנייה של שני מחנות מנוגדים, "אנחנו" ו"הם":

- עולמה של החברה החילונית שונה באופן מוחלט מעולמה של החברה החרדית. הבדל זה בא לידי ביטוי במאבק בין ערכי התורה והמדינה.

5. החילונים כמקור ללגיטימציה:

- כאשר דבריהם של חילוניים מסייעים לקדם את האינטרסים החרדיים או את השקפת עולמם, הם יצוטטו וישמשו כמקור ללגיטימציה של תפיסת העולם החרדית ושל מאבקה בחילוניות כפי שהיא מתבטאת בהתנהלותן של מערכות שונות במדינה.

הדימוי של היהודי החרדי בתקשורת החילונית

התקשורת הכללית, אשר המאפיין החילוני בשיקוליה ייבחן בפרק זה, חוטאת אף היא באופי הסיקור של החברה החרדית בידיעות החדשות ובמאמרי הדעה שלה. לדברי עמוס גורן, היא נוטה להכליל ולהכתים את כלל הקהילה החרדית בגלל חטאיו של היחיד. הדברים באים לידי ביטוי בכותרות העיתונים ובסיקורם של אירועים. למשל, כותרת אודות פשע שהתבצע תכליל את תיוגו של הפושע על ידי השתייכותו למגזר החרדי, כגון: "חרדי נתפס בשעת שוד". לעומת זאת, לא תופיע כותרת הפוכה בסגנון "חילוני נתפס בשעת שוד".

תחום אחר בו נוהגת התקשורת החילונית בצורה ייחודית בהתייחסה לתופעות בחברה החרדית היא הצגתם של דברים המקובלים בחברה החילונית יוצגו כביזאריים ופיקנטיים כאשר הם יתוארו בחברה החרדית. למשל: חתונה באחת מחצרות האדמו"רים הדורשת התארגנות לוגיסטית נרחבת תוצג כאילו המדובר במבצע צבאי, והעומד בראש הארגון יכונה בציניות "רמטכ"ל החתונה". לעומת זאת לא יוצג מפיק חתונתם של זוג סלבריטאים בעיתונות החילונית כ"רמטכ"ל" או באור מגוחך אחר, אלא כאמרגן אחראי ומיומן.

לעיתים יוצרת התקשורת החילונית גיחוך בקרב החילונים בגלל הצגת פסקי הלכה בקונטקסט פיקנטי, שאין לו דבר עם זכותו של הציבור לדעת והרחבת השכלתו. מתוך רבבות פסקי הלכה ייבחרו אותן הלכות ופסיקות, המציגות את פוסקי ההלכה או את הנוהגים על פיהם כמגוחכים או כפרימיטיביים. כך נבנה סטריאוטיפ שלילי של בוז ולעג כלפי מוסד הפסיקה והרבנים בקרב צרכני התקשורת החילוניים.

הסיבה לאופי הסיקור המוטא

לרוב מוסכם כי ישנה הטיה מכוונת באופי הסיקור ההדדי. ד"ר אשר כהן מנמק את התנהלותה של התקשורת החילונית בסיקור החברה החרדית בחוסר אחריות חברתית בעת סיקור אחד מהשסעים המאפיינים את החברה היהודית בישראל – השסע הדתי-חילוני. לו הייתה מודעות גבוהה יותר והאחריות הייתה מפותחת ומושרשת יותר בקרב הכתבים והעורכים היה ניתן להקהות את השסע ולא על-ידי העצמתו.

את ההטיה בסיקור התקשורת החרדית את החברה החילונית מסביר העיתונאי שחר אילן, המסקר את המגזר החרדי בעיתון "הארץ", בתיסתה של העיתונות החרדית את עצמה.² זו גדלה על ברכי ההבנה כי אמצעי התקשורת במגזר זה מהווים גורם מעצב, מחברת ומחנך לצידם של הגורמים האחרים כמו אנשי החינוך והרבנים. בד בבד העיתונאים רואים את עצמם כמי ששותפים בקידום סדר יום (אג'נדה) פנימי קהילתי באמצעות גיוס התקשורת לעשייה פטריוטית

² בעניין זה ראו את סקירתנו בפרק 13 – התקשורת בעיני היהדות האורתודוקסית בסעיף העוסק בעיתונות החרדית.

של המגזר. אופי הסיקור – מטרתו לחזק את שורות חברי הקהילה מחד גיסא, ולהמעט בערכם של גורמים המאיימים על מאפייניו של הציבור החרדי ועל עשייתו.

דידאקטיקה:

כיצד ניתן לשנות את הדימויים השליליים של כל אחת מהחברות בעני האחר?

ניתן לבדוק בתקשורת הכתובה או המשודרת את דימויו של האחר, ולבדוק כיצד הוא מוצג.

ביבליוגרפיה:

אילן, שחר, 2000, חרדים בע"מ, ירושלים, כתר.

אלבוים, דב, 1996, 'חבורת הזבל' וזוללי הסמים-העיתונות החרדית על העולם החילוני, העין השביעית 4 עמ' 18-21. - חובה

בלונדהיים, מנחם וקפלן, קימי, 1993, 'רשעות השידור': תקשורת וקלטות בחברה החרדית, קשר 14, עמ' 51-61.

גורן, עמוס, 1996, 'רמטכ"ל החתונה ומהומת אלוקים: התקשורת החילונית על החרדים', העין השביעית 4, עמ' 16-17. - חובה

ולדר, חיים, 'בחזית מול המעצמה השביעית', יתד נאמן, מוסף יתד השבוע, חול המועד פסח תשנ"ה, עמ' 56-58.

כהן, אשר, 1998, 'על החיטוט', העין השביעית 13, עמ' 30-31.

ששון-לוי, אורנה, 1998, השתקפות החילונים בעיתונות החרדים, רמת-גן, עם חופשי.